

Św. Tomasz z Akwinu. Część pierwsza: poglądy

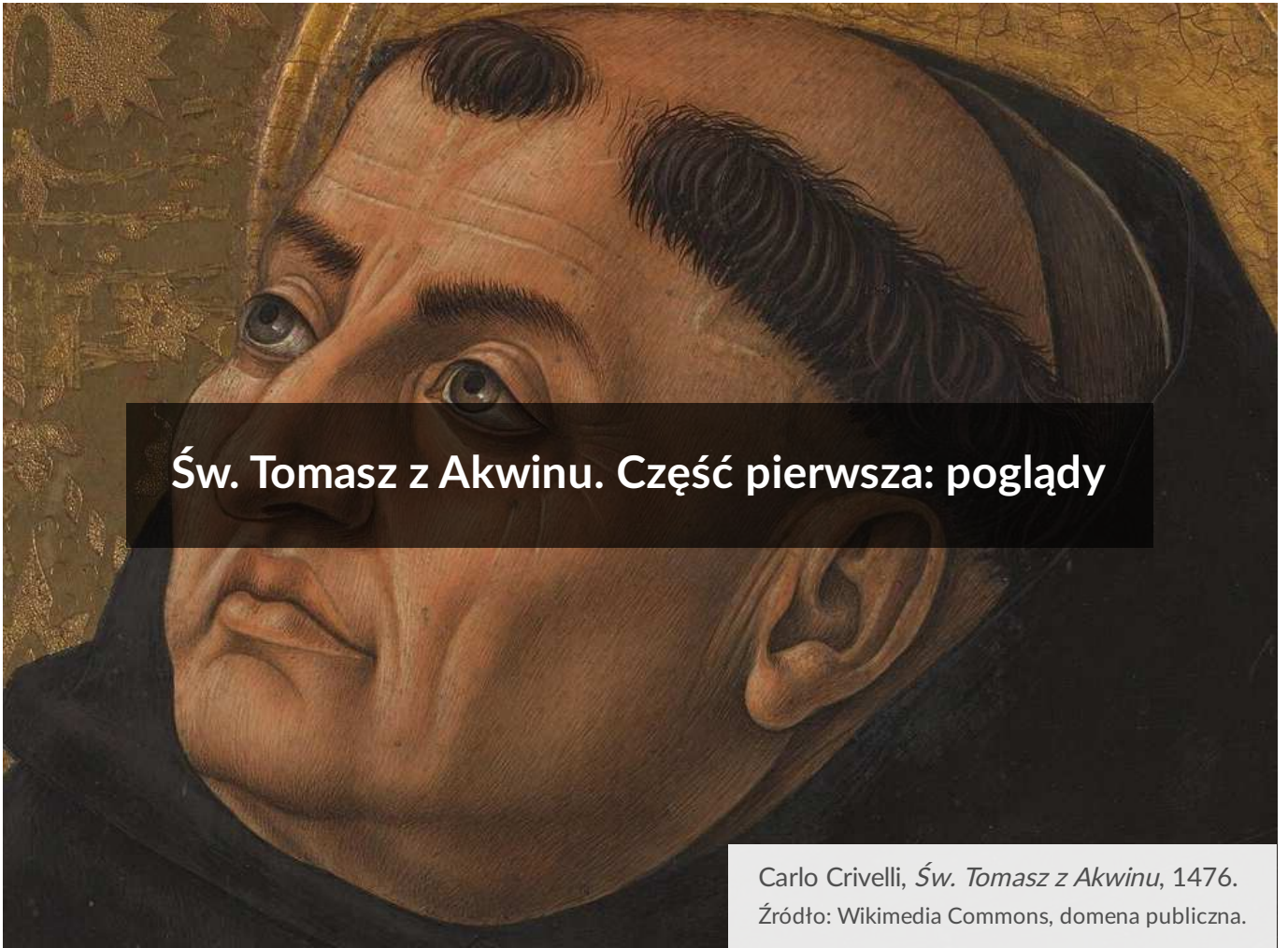
- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: św. Tomasz z Akwinu, *Dusza a zmysły (Summa teologiczna, I. a. 77, 5 c)*.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Sroczość*.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Słońce*, [w:] tegoż, *Świat. Poema naiwne*.
- Źródło: św. Tomasz z Akwinu, *Pięć dowodów na istnienie Boga (Summa teologiczna, I. q. 2. 3c)*.
- Źródło: św. Tomasz z Akwinu, *Człowiek jest bytem złożonym z duszy i ciała (Summa teologiczna, I. q. 75, 4 c)*.
- Źródło: św. Tomasz z Akwinu, *Nieśmiertelne i śmiertelne władze duszy (Summa teologiczna, I. q. 77, 8 c)*.
- Źródło: É. Gilson, *Tomizm. Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, Warszawa 1998

Św. Tomasz z Akwinu. Część pierwsza: poglądy

Carlo Crivelli, *Św. Tomasz z Akwinu*, 1476.
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Jaka jest relacja między filozofią a teologią? Czy rozum i wiara są do pogodzenia?

Św. Tomasz z Akwinu widział człowieka jako jedność duszy i ciała. Udowadniał także, że nie ma sprzeczności między wiarą a poznaniem intelektualnym. Choć największych prawd wiary nie da się ogarnąć rozumem, pozwala on odkryć prawdę o świecie, poprzez doświadczenie zmysłowe. Obie te drogi: wiary i rozumu wiodą do poznania Boga.

Twoje cele

- Poznasz biografię i dokonania św. Tomasza z Akwinu.
- Poznasz poglądy św. Tomasza z dziedziny metafizyki, teologii, epistemologii, antropologii i etyki.
- Porównasz założenia filozoficzne św. Tomasza z poglądami św. Augustyna.

Przeczytaj

Biografia

Zastugą św. Tomasza było wykazanie, że między rozumem a wiarą nie ma żadnego konfliktu, ponieważ i jedna, i druga władza poznawcza pochodzi od Boga. Inaczej mówiąc, między filozofią, w średniowieczu niekiedy traktowaną jako dziedzina podejrzanie świecka czy wręcz pogańska, a teologią nie zachodzi sprzeczność. Różnią się między sobą te dwie dziedziny poznania jedynie co do metody.

Źródło: Nheyob, *Witraż przedstawiający św. Tomasza z Akwinu, kościół św. Józefa w Central City (Kentucky)*, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-ND 4.0.

Najważniejsze dzieła

Spuścizna naukowa św. Tomasza jest obszerna. Składają się na nią traktaty filozoficzne, syntezy teologiczne, dysputy akademickie, komentarze do Pisma Świętego i Arystotelesa, dzieła liturgiczne i kazania.

Do najważniejszych dzieł zalicza się **Summę teologiczną**, monumentalną syntezę teologii scholastycznej, tzw. sumę filozoficzną, czyli **Summa contra Gentiles**, oraz komentarz do **Sentencji Piotra Lombarda**.

Św. Tomasz posługiwał się metodą filozofowania używaną w dyskusjach akademickich, tzw. *quaestiones*. Polegała ona na analizowaniu każdej kwestii za pomocą argumentów za (*pro*) i przeciw (*contra*). W ten sposób dochodzono do ostatecznej odpowiedzi.

Poglądy

Według św. Tomasza filozofia spełnia wobec teologii rolę służebną, poszukuje dla wiary rozumowych uzasadnień. Źródłem filozofii (czyli właściwie całej ówczesnej nauki) było doświadczenie zmysłowe przetwarzane przez rozum, źródłem teologii – Objawienie. Cel jest ten sam – poznanie Boga. Na drodze filozofii dociera się do niego, wychodząc od widzialnego świata rzeczy stworzonych. Jednakże niektóre prawdy okazują się niedostępne dla ludzkiego rozumu; są to największe prawdy wiary (tajemnice Trójcy Świętej, Wcielenia, grzechu pierworodnego), których zgłębianiem zajmuje się teologia.

Źródło: Andrea da Firenze, *Fragment fresku Triumf św. Tomasza (Florencja)*, domena publiczna.

Zagadnienia metafizyczne – forma i materia, akt i potencja, istota i istnienie

Św. Augustyn szukał prawdy w duszy człowieka, tam odnajdywał osobisty kontakt z Bogiem. Dla św. Tomasza odkrywanie prawdy dokonywało się przez świat zewnętrzny, będący domeną bytów dostępnych poznaniu zmysłowemu. Byt to to, co istnieje. Dla św. Augustyna prawdziwym bytem było to, co niezmiennie i wiecznie istnieje, czyli zapisane w umyśle Boga idee. Św. Tomasz ujmował to inaczej – byty to konkretne, jednostkowe rzeczy, istniejące realnie. Myśl Akwinaty wpisywała się w średniowieczny spór o **uniwersalia**. Św. Tomasz twierdził, że istnieją uniwersalia (np. koń), ale jedynie w powiązaniu z rzeczami jednostkowymi (konkretnymi koniami). Rzeczy jednostkowe, będące samodzielnymi bytami, nazywał substancjami. W przeciwieństwie do prawd ogólnych istnieją one realnie i są dostępne poznaniu zmysłowemu oraz rozumowemu.

W substancjach wyróżnia się to, co – mimo zachodzących w nich zmian – jest podstawą ich jedności, czyli formę, oraz to, co jest podstawą ich mnogości, czyli materię. Forma określa i kształtuje to, co jest określane i kształtowane, czyli materię. To, co cielesne składa się z formy i materii, to, co duchowe – tylko z formy.

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Za Arystotelesem wprowadził też św. Tomasz rozróżnienie między tym, co rzeczywiste, a tym, co możliwe, czyli między **aktem** a potencją. Bezkształtna bryła kamienia jest jedynie potencjalnym posągami, aż do momentu, gdy rzeźbiarz nada jej odpowiednią formę. Potencja tkwi zatem w materii i może się urzeczywistnić w konkretnych bytach (substancjach) dzięki działaniu czynnika aktywnego (akt), czyli dzięki formie.

W substancjach można ponadto wyróżnić istotę, czyli właściwą jakiejś rzeczy naturę, będącą podstawą jej tożsamości, którą daje się zawrzeć w jej definicji, oraz , czyli urealnienie i zaktualizowanie istoty i potencji tkwiącej w substancjach. Istota ma się do **istnienia** tak jak potencja do aktu. Istnienie natomiast ma charakter indywidualny.

Zagadnienia teologiczne – pięć dowodów (dróg) na istnienie Boga

Teologiczna kosmologia – świat jako uporządkowana hierarchia bytów

Zagadnienia antropologiczne – człowiek jako duchowo – cielesna jedność

Zagadnienia epistemologiczne – poznanie za pomocą zmysłów i rozumu

Zagadnienia etyczne i rodzaje prawa

Słownik

akt

(łac. *actus* – czyn) pojęcie odnoszące się do pojęcia ruchu, dzięki któremu aktualizuje się potencja tkwiąca w materii

angelologia

(gr. *angelos* – anioł) nauka o aniołach

cnoty kardynalne

najbardziej podstawowe cnoty: mądrość, męstwo, umiarkowanie, sprawiedliwość

cnoty teologiczne

cnoty właściwe samemu Bogu i będące w pełni darem samego Boga, tj. wiara, nadzieja, miłość

istnienie

(łac. *existens*) urealnienie i zaktualizowanie istoty i potencji tkwiącej w substancjach

prawo ludzkie

(łac. *lex humana*) prawo naturalne zastosowane w życiu społecznym

prawo naturalne

(łac. *lex naturalis*) prawo wieczne odcisnięte w ludzkich umysłach

prawo wieczne

(łac. *lex aeterna*) prawo ustanowione przez Boga; zasady rządzące światem

siedem sztuk wyzwolonych

(łac. *septem artes liberales*) system podstawowej i uniwersalnej edukacji ukształtowany w IV wieku przed Chrystusem, obejmujący nauczanie na poziomie niższym (*trivium*) przedmiotów literackich (gramatyki, retoryki i dialektyki), a na poziomie wyższym (*quadrivium*) przedmiotów matematycznych (arytmetyki, geometrii, astronomii oraz muzyki)

uniwersalia (powszechniki)

nazwy i pojęcia ogólne, odnoszące się do swoich desygnatów, czyli jednostkowych przedmiotów odpowiadających danej nazwie lub pojęciu

Schemat

Polecenie 1

Wybierz dwa polecenia znajdujące się w drugiej części multimedium i odpowiedz na nie, odnosząc się do odpowiednich treści zawartych w schemacie.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

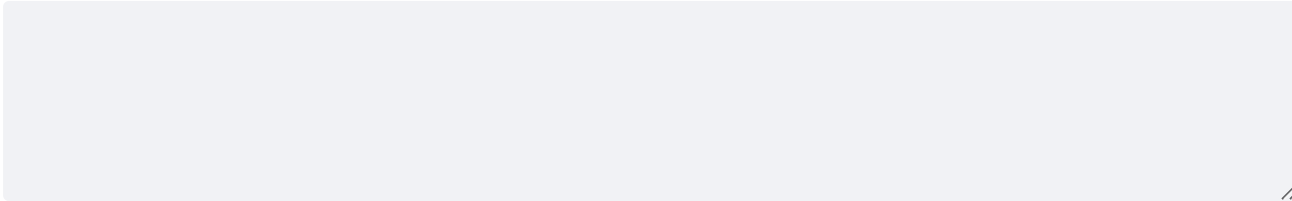
Polecenie 2

Na czym polega, zdaniem św. Tomasza, różnica między filozofią a teologią? Jak należy rozumieć stwierdzenie, że filozofia jest nauką służebną wobec teologii?

Polecenie 3

Jaką rolę, według św. Tomasza, pełnią zmysły i rozum w procesie poznania? Czym różni się poznanie ludzkie od anielskiego i boskiego?

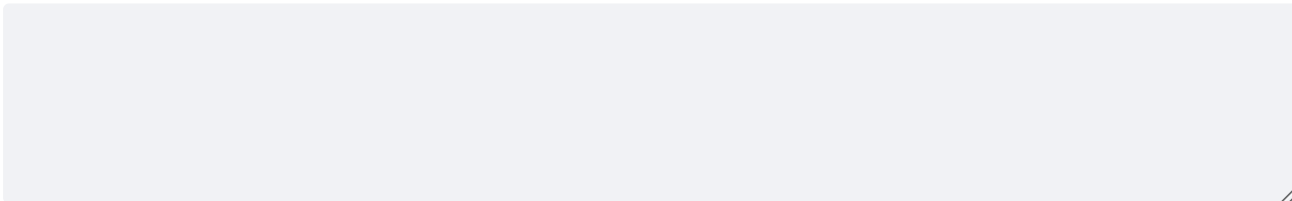

Polecenie 4

Św. Tomasz twierdził, że człowiek jest duchowo-cieleśną jednością i w tym względzie różnił się od św. Augustyna utożsamiającego człowieka jedynie z duszą, dla której ciało było jedynie uciążliwym balastem. Jakie argumenty przytacza św. Tomasz na udowodnienie tezy o duchowo-cieleśnej jedności człowieka?

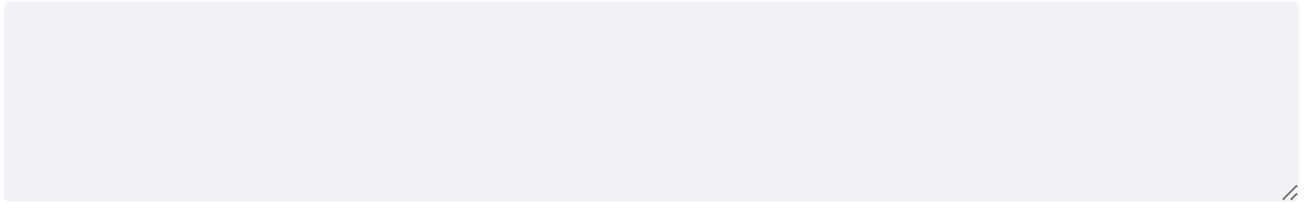

Polecenie 5

Starożytni greccy filozofowie bardzo często pojmowali duszę na sposób materialny. W ich przekonaniu dusza to czynnik odpowiedzialny za życie, przejawem życia jest ruch, ruch zaś wywołują ciała, a więc wydawało się, że również dusza musi być czymś materialnym. Św. Tomasz usiłuje udowodnić, że dusza jako zasada życia nie jest jednak materialna. Spróbuj powtórzyć tok jego dowodzenia swoimi słowami. Co to znaczy, że dusza jest aktem ciała?

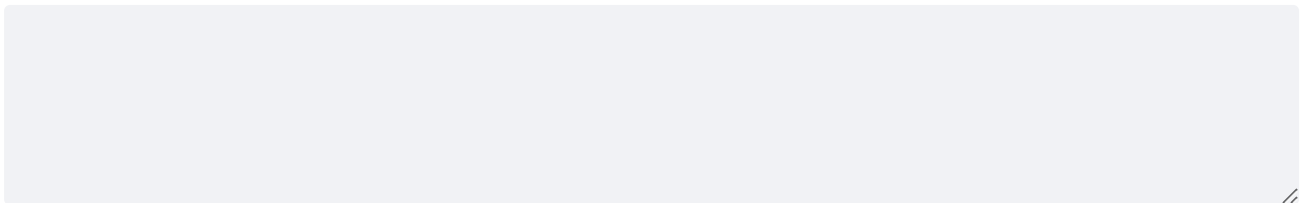

Polecenie 6

Fragment szósty jest dowodem na to, że poznający podmiot składa się z duszy i ciała, pośrednio jest to więc także dowód na duchowo-fizyczną jedność człowieka. W jaki sposób został przeprowadzony ten dowód?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Prawo naturalne zastosowane w życiu społecznym to...

- prawo ludzkie.
- prawo naturalne.
- prawo wieczne.
- prawo kanoniczne.

Ćwiczenie 2

Dopasuj pojęcia do definicji.

prawo naturalne zastosowane w życiu społecznym, najbardziej podstawowe cnoty:
mądrość, męstwo, umiarkowanie, sprawiedliwość, prawo wieczne odcisnięte w ludzkich umysłach, cnoty właściwe samemu Bogu i będące w pełni darem samego Boga, tj. wiara, nadzieja, miłość

cnoty kardynalne	
cnoty teologiczne	
prawo ludzkie	
prawo naturalne	

Ćwiczenie 3

Przypomnij poglądy św. Augustyna w sprawie poznania Boga przez człowieka. Następnie odpowiedz czym różni się podejście św. Tomasz do tej sprawy.

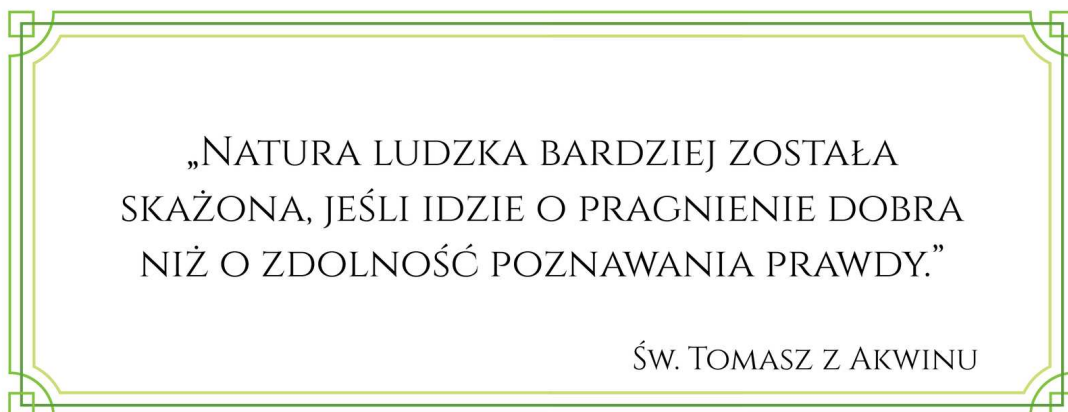

Ćwiczenie 4

Na czym polega skażenie natury ludzkiej w koncepcji chrześcijańskiej? W jaki sposób poniższa teza przekładała się na Tomaszową naukę o człowieku, szczególnie o jego moralnych i poznawczych predyspozycjach?

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 5

Przedstaw w formie schematu, bądź szkicu teorię poznania św. Tomasza.

Ćwiczenie 6

Wymień pięć dowodów na istnienie Boga wg. św. Tomasza. Czy potrafisz je szerzej przedstawić?

Ćwiczenie 7

Praca domowa

Ćwiczenie 8

Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Tomasza z Akwinu: „Nie wolno zmuszać niewiernych do wierzenia, ponieważ wiara musi pochodzić z wolnej woli”.

A large, light gray rectangular area intended for writing the essay, positioned below the text prompt. It has a subtle gradient and a small double-slash icon in the bottom right corner.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Św. Tomasz z Akwinu. Część pierwsza: poglądy

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

2. Św. Tomasz z Akwinu. Uczeń:

- 1) przedstawia św. Tomasza koncepcję Boga i człowieka;
- 2) krytycznie rekonstruuje „pięć dróg”;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Poznasz biografię i dokonania św. Tomasza z Akwinu.
- Poznasz poglądy św. Tomasza z dziedziny metafizyki, teologii, epistemologii, antropologii i etyki.
- Porównasz założenia filozoficzne św. Tomasza z poglądami św. Augustyna.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje znaczenie wpływu myśli św. Tomasza z Akwinu na historię filozofii;
- przedstawia poglądy św. Tomasza z Akwinu dotyczące metafizyki, teologii, epistemologii, antropologii i etyki;
- porównuje poglądy św. Tomasza z Akwinu i św. Augustyna.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- schemat.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia e-materiał: „Św. Tomasz z Akwinu. Część pierwsza: poglądy” uczestnikom zajęć. Prosi uczniów o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie mają za zadanie przygotować przykłady z tekstów kultury oraz z życia ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji. Prosi wybranego ucznia o przeczytanie pytania znajdującego się we wprowadzeniu do e-materiału: *Jaka jest relacja między filozofią a teologią? Czy rozum i wiara są do pogodzenia?* i rozpoczęcie

dyskusji na podstawie przeczytanego przed lekcją tekstu. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

- 1. Praca z multimedium nr 1.** Nauczyciel dzieli klasę na grupy. Każdej z nich zadaje do opracowania części multimedium w sekcji „Schemat”. Zespoły pracują według ustalonego porządku:
  - grupa I: Filozofia jako służebnica teologii; Zło jako niebyt;
  - grupa II: Dwie władze poznawcze: zmysły i rozum;
  - grupa III: Człowiek jako jedność duszy i ciała;
  - grupa IV: Dusza jako akt ciała;
  - grupa V: Władze poznawcze duszy i ciała.Uczniowie przygotowują krótkie wystąpienia z syntezą przydzielonego materiału oraz odpowiedziami na zadane pytania. Po wyznaczonym czasie zespoły prezentują efekty swojej pracy.
2. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 4, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Ćwiczenie nr 1, 2, 7 nauczyciel udostępnia uczniom za pomocą tablicy interaktywnej lub rzutnika. Uczniowie pracują indywidualnie. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i rezultaty. Prosi wybranego ucznia, który wskazał błędne rozwiązanie, o uzasadnienie swojej decyzji i zaprasza pozostałych uczniów do dyskusji.
4. Następne ćwiczenie nr 3, wyświetlone przez nauczyciela na tablicy, uczniowie rozwiązują w grupach 4-osobowych. Po jego wykonaniu i uzgodnieniu przez każdą grupę wspólnego oraz jednoznacznego wyboru następuje omówienie rezultatów na forum klasy.
5. Uczniowie wykonują ostatnie ćwiczenie nr 6. Nauczyciel obserwuje postęp pracy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Na zakończenie nauczyciel dokonuje oceny pracy wylosowanej grupy. Prosi o samoocenę uczniów dotyczącą współpracy w zespole oraz wykonanego zadania. Dokonuje oceny pracy wybranych uczniów.
2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.
3. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Wybierz i opisz jeden przykład (z literatury, teatru, kina lub sztuk pięknych), który może być ilustracją do wybranego przez siebie pojęcia, które poznałeś w sekcji

„Przeczytaj”.

2. Napisz esej, który byłby rozwinięciem następującej myśli Tomasza z Akwinu: *„Nie wolno zmuszać niewiernych do wierzenia, ponieważ wiara musi pochodzić z wolnej woli”*.

Materiały pomocnicze:

- Bronk A., Majdański S., *Filozofowanie w kontekście języka. Refleksje w związku z dociekaniem Anny Wierzbickiej*, w: „Roczniki Filozoficzne” 52(2004), z. 2, s. 57–73.
- *Dlaczego filozofia? Filozofia a świat współczesny, doświadczenia źródłowe, drogi do filozofii*, „Filo-Sofija” 26(2014/3), s. 237–256.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Schemat” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.